

UWAGI WSTĘPNE

Życie i działalność proroka islamu Mahometa są doskonale udokumentowane. W porównaniu z Mojżeszem, Chrystusem czy Zoroastrem życie Mahometa nie kryje wielu zagadek.¹ Szczegółów dostarczają liczne źródła zarówno wewnętrzne jak i zewnętrzne.

Muzułmańska literatura dotycząca życia i działalności proroka islamu Muḥammada Ibn ‘Abd Allāha (570-632) popularnie zwanego Mahometem obejmuje dwa gatunki utworów: hadisy oraz biografie. Hadisy to relacje i opowieści o wydarzeniach z życia Proroka oraz jego wypowiedzi w tym wypowiedzi będące cytatami Boskich objawień (zwane po arabsku *ḥadīth qudsī* „święte hadisy”). Natomiast biografie to autorskie opracowania życia Mahometa, swoiste *les vies romancées*, a więc utwory nie pozbawione znamion literackości.

Za najstarsze i najbardziej wiarygodne źródła uznaje się sześć dzieł napisanych między IX a X wiekiem. Są to dwie biografie: Ibn Ishāqa (zm. 768) i Ibn Hiszāma (zm. 833) zatytułowane *As-Sīra an-nabawiyya* (Droga życia Proroka). Są one ze sobą powiązane, ponieważ starsze dzieło Ibn Ishāqa zachowało się jedynie w relacji Ibn Hiszāma z jego uzupełnieniami i korektami. Podobnie powiązane są dwa kolejne dzieła biograficzne: *Kitāb al-maghāzī* (Księga wypraw wojennych/zajazdów) Al-Wāqidiego (zm. 822) oraz *Aṭ-Ṭabaqāt* (Pokolenia) Ibn Sa‘da (zm. 845). Al-Balādhurī (892) napisał *Ansāb al-asrāf* (Genealogie szlachet-

¹ O tej różnicy między wiedzą o wielkich postaciach religii: R. Kurt, *Die Anfänge Mohammeds im Lichte der Religionswissenschaft*, w: *Geschichte und Probleme der Religionswissenschaft*, Leiden 1992, s.237-278.

nych) i w pierwszym tomie zawarł opis życia Mahometa. Aṭ-Ṭabarī (zm. 923) jest autorem historii powszechnej *Tārīḥ ar-rusul wa-al-mulūk* (Dzieje wysłanników [tj. proroków] i królów) zawierające obszerną siłę Proroka.²

Przytaczane tu teksty pochodzą przede wszystkim z najbardziej autorytatywnej biografii proroka Mahometa (*As-Sīra an-nabawiyya*) opracowanej przez Ibn Hiszāma (zm. 833) na podstawie Ibn Ishāqa (zm. 768). Cytuję trzy różne opracowania tego tekstu: klasyczne wydanie F. Wüstenfelda z 1858 roku, dwutomowe wydanie, które przygotował Ṭāhā ‘Abd ar-Ra’ūf (Dār al-Ġīl, Bejrut 1975) oraz opracowanie w czterech tomach trzech arabskich koryfeuszy edytorstwa: ‘Abd al-Ḥafīza Szalabiego, Ibrāhīma al-Ibjāriego, Muṣṭafy as-Saqqā (Dār Iḥyā’ at-Turāt al-‘Arabī, Bejrut). Sięgam też do powszechnie znanego przekładu na język angielski A. Guillaume’a: *The Life of Muhammad*, Oksford 1955.

W późniejszych wiekach pojawiły się liczne biografie proroka opracowywane przez wielkich muzułmańskich teologów i historyków, np. Ibn Ḥazma (zm. 1064) *Ġawāmi‘ As-Sīra an-nabawiyya*, czy *As-Sīra an-nabawiyya* Ibn Kaṭīra (zm. 1373). Powstawały też komentarze do *Sīry*, jak np. As-Suhaylego (zm. 1185). Sięgam do tego komentarza być może nie tylko ze względu na urokliwy tytuł (*Ar-Rawḍ al-unuf* „Dziewiczy ogród”), ale i dlatego, że autor pochodził z arabskiej Hiszpanii. Z innych wart uwagi jest komentarz Ibn Sayyida an-Nāsa (zm. 1334). Tu oryginalny jest nie tylko tytuł: *‘Uyūn al-aṭar fī funūn al-maġāzī wa-aš-šamā’il wa-as-sīyar* („Skarby zabytków, czyli zbiór relacji z wypraw wojennych, wydarzeń historycznych oraz biografii”), ale i nazwisko: Ibn Sajjid an-Nās to „syn pana ludu”. Poważyłem się też sięgnąć do ciekawej stylistycznie i popularnej biografii Mahometa współczesnego indyjskiego (pakietańskiego) uczonego Al-Mubārakfuriego (zm. 2006). Dzieło warte

² Przeglądu biografii Proroka ze szczegółową analizą gatunkową dokonał Tarif Khalidi w *Images of Muhammad. Narratives of the Prophet in Islam Across the Centuries*, New York 2009. Mówi o czterech gatunkach i siedmiu wyżej wspomnianych dziełach.

uwagi, albowiem stylistycznie odbiega od typowych muzułmańskich biografii.

Tłem dla mnie była świetna praca Martina Lingsa: *Muhammad. His Life Based on the Earliest Sources* (1983), oparta na źródłach muzułmańskich, ale w gruncie rzeczy tworząca literacki obraz życia Mahometa przeznaczony dla Europejczyków. Może kiedyś jeszcze uda mi się napisać podobną biografię dla Polaków, bo są Europejczykami. *Bi-idhni llāhi ta'ālā*.

Wiele informacji o Mahomecie dostarcza najstarszy tekst islamu: Koran – święta księga muzułmanów. Z szacunku dla niej używam zapisu za pomocą innej czcionki. Ponadto próbuję dokonać własnego przekładu wybranych fragmentów. Nie dlatego, że przekład mojego Nauczyciela Profesora Józefa Bielawskiego jest nieadekwatny, ale dlatego, że nastał czas na próbę nowej interpretacji świętego tekstu.

A cytowanie tekstu koranicznego wymaga również sięgnięcia do tafsīrów – komentarzy koranicznych, których jest bardzo wiele. Korzystałem więc i z nich.

Kolejny zespół tekstów – ḥadīthy, czyli relacje z życia Proroka, są również ważne dla poznania życia Mahometa. Gromadzono je przez wieki. Ich wiarygodność jest inna niż Koranu, powstawały bowiem dopiero ponad sto lat po śmierci Mahometa. One również doczekały się komentarzy, w tym tak fundamentalnych jak *Faḥ al-bārī* (Podbój dzięki Stwórcy) Al-'Askalānīego (zm. 1449) – wielotomowy komentarz do najbardziej autorytatywnego – „zdrowego (*ṣaḥīḥ*)” – zbioru hadisów Al-Buchāriego (zm. 870). Sam Al-'Askalānī jest autorem własnego zbioru ḥadīsów: *Al-Maṭālib al-'āliya bi-zawā'id al-masānīd at-ṭamāniyya* (Wzniosłe cele w uzupełnianiu ośmiu zbiorów z gatunku *musnad*³).

Korzystam oczywiście ze wspomnianych klasyków literatury historycznej Arabów i muzułmanów, a więc sięgam do: dziejów wypadów

³ *Musnad*: zbiór ḥadīthów ułożony według nazwisk osób go przekazujących, zwykle wybitnych towarzyszy proroka uznanych za autorytety.

wojennych Proroka, czyli do gatunku *maghāzī*, do Al-Wāqīdiego (zm. 723), a także do niedawno opublikowanych wcześniejszych dzieł z tego gatunku: Mūsy Ibn ‘Uqby (zm. 758) oraz Ma‘mara Ibn Rašīda (zm. 770).

Ważne materiały zawiera słownik biograficzny Ibn Sa‘da. Zawarte w nim są biografie towarzyszy proroka: emigrantów (muḥāğirów), pomocników (anšārów) i ich następców (tābi‘ich). Dzieło nazywa się *Ṭabaqāt* „Pokolenia”.

Sięgam też do „Historii wysłanników i królów” (*Tārīḥ ar-rusul wa-al-mulūk*) Aṭ-Ṭabariego (zm. 923), i – rzadziej – do innych źródeł historycznych, jak na przykład do dzieła Al-Balāduriego (zm. 892) *Futūḥ al-buldān* („Podboje krain”) i *Ansāb al-ašraf* („Genealogie szlachejnych mężów”) czy *As-Sunan al-kubrā* („Zbiór wielkich tradycji”) Al-Bayhaqiego (zm. 1066).

Zgodnie z tradycją edytorską swoich czasów (VIII/IX w.) autorzy i ich wydawcy skrzętnie podają źródła swoich materiałów. A te materiały to relacje wcześniejszych autorytetów, głównie z czasów proroka. Spis autorytetów układano chronologicznie – od osoby, z którą autor mógł się spotkać osobiście lub kontaktować przez pośredników aż po żyjących w czasach proroka Mahometa.

W tłumaczeniach pomijam oba te ważne muzułmańskiego punktu widzenia elementy tekstu źródłowego. Muzułmanie zawsze do nich sięgają, zwłaszcza powołując się na oryginał w arabskiej formie. Zapewne dodawałyby one kolorytu przekładowi.

Dotyczy to także pewnego uzusu, z którego też z ciężkim sercem zrezygnowałem. Chodzi o to, że za każdym razem, gdy wymieniany jest prorok Mahomet, pojawia się rytualna formułka: „Oby Bóg modlił się za niego i obdarzył go pokojem” (*ṣalla llāhu ‘alayhī wa-sallam*). Zapisywana zazwyczaj specjalną ozdobną kaligrafią lub czcionką, np. w tej formie: (ﷺ). I powtarzana w nieskończoność, zwłaszcza w tekstach, gdzie Mahomet jest głównym bohaterem.

W oryginale ta monotoność jest stylistycznie spójna z tekstem i nie razi odbiorców. Mnie jednak bardziej interesowała narracja niż

śledzenie autorstwa opowieści, roli poszczególnych autorytetów i oddawanie elementów słownych bardziej służącym atmosferze niż treści.